

GRADSKA BIBLIOTEKA
"JURAJ GIZGURIĆ"
SIBENIK
NAUČNI ODSJEK
Tečaj

C. K. Državno Odvjetništvo u Šibeniku
I. R. Procura di Stato in Sebenico

Broj 4. i 5. Stiglo dne 15. svibnja 1909. u Šibeniku

Pervenuto li ora ..... md.
Primio ..... Náp. .... Pril. ....
Esempl. .... Rubr. .... Alleg. ....

Učiteljski Glas

— Glasilo „Saveza dalmatinskih učitelja“ —

Vlasnik i izdavatelj „Savez dalmatinskih učitelja“.	Hrvatska tiskara Dr. Krstelj i drug u Šibeniku.	Urednik: Dinko Širovica.

Izlazi na 15. svakoga mjeseca. Zapada 4 K na godinu. Učiteljski pripravnici i pripravnice dobivaju ga na pol cijene. Novci se šalju PETRU RADMILOVIĆU, učitelju i blagajniku „Saveza dalmatinskih učitelja“ u Spljetu, a članci i dopisi uredništvu. Rukopisi se ne vraćaju.

Zanimivo riješenje.

Na 26. travnja o. g. primio sam riješenje mog utoka od 27. svibnja 1907., koji sam u svoje doba priopćio bio u ovome listu. Da čitaoci vide, kako se to riješenje odlikuje iscrpivošću, logikom, razborom i svim drugim krasnim svojstvima, donosim ga ovdje doslovce :

Broj 1121.

Gosp.

Dinku Širovici, umir. nadučitelju

u

Šibeniku.

Na riješenje utoka 27. svibnja 1907., što ste podnijeli na č. k. Ministarstvo za bogoštovlje i nastavu proti odluci 11. svibnja 1906., Br. 2669 č. k. Pokr. Škol. Vijeća, što se tiče odmjerjenja Vaše mirovine i povratka nepravno pobranih doplata, č. k. Ministarstvo odlukom 26. ožujka 1909., br. 8329, odbilo je navedeni utok, te je napadnutu odluku potvrdilo s preinakom, da se pri odmjerjenju pripadne mirovine ima temeljem uzeti uračuniva godišnja plaća od 1670 kruna.

Ovoj odredbi služilo je pravilom to, da Vam je u svoje doba bila samo griješkom doznačena petogodišnjica od 210 kr., koja pripada učiteljima građanskih škola, a k tome i to, da prama §. 40 zakona 18. srpnja 1895., p. z. l. Br. 23, nije u mirovinu uračunivo vrijeme službe proveo prije ispita osposobljenja.

Ustanovljenje za mirovinu uračunive godišnje

plaće od 1670 kr. prikazuje se opravdanim s toga što se je II. petogodišnja doplata uzela u svoti od 150 kr. kad se je odredilo, da povratite nepravno pobrani iznos.

Prama navedenoj Ministarskoj odluci naregjeno je č. k. poreznomu uredu u Šibeniku, da Vam od 1. travnja 1907. stavi u tijek mirovinu godišnjih 556:66 kr. namjesto 546:66 kr.

Ostale odredbe odluke 11. svibnja 1907., Br. 2660, č. k. Pokr. Škol. Vijeća ostaju na snazi.

Ovoliko, uz povratak priloga dotičnog Vašeg utoka, uslijed odluke 13. travnja 1909., br. 2516 č. k. Pokr. Škol. Vijeća.

Šibenik, 23. travnja 1909.

C. K. Kotarsko Školsko Vijeće.

C. K. Predsjednik:
Rešetar s. r.

Zar ne, da bi bilo zabavno, kad ne bi bilo ujedno i žalosno, nadovezati uz ovo riješenje po koju primjedbu, po koju šalu, po koju dosjetku ili što slično?

No, pošto je ovo riješenje i odveć jasnim dokazom, da se ozbiljna učiteljska pitanja riješavaju površno i kako kome šune tamo u odajama visokog ministarstva u Beču, te će bit zbilja dobro, da ga se malko prorešeta, što ću i učiniti, netom mi preostane dovoljna vremena. Za danas i dotle neka čitaoci uživaju u klasičnom ovom riješenju.

D. S.

Njegovanje estetičkog čustva.

U spomen knjizi „Hrvatskoga društva za unapređenje uzgoja“ čitam slijedeće :

Kako ćemo pokrenuti srce ljudsko na dobro?

Kako drugčije — veli pisac — vrijedni učitelj Vjekoslav Košćević — ako ne privikom od najnježnije dobe onakovu životu, u kom se poštuje ljepota. Osjeća li Vandal u sebi disciplinu? Tko obara ljepotu, ne pita čija je.

Iz ljepote govori nam genij roda ljudskoga o pravom socijalnom životu. Nijesu se ljudi udruživali samo zato, da se brane i prehrane, nego i zato, da se žrtvuju — ustreba li — za svoje ideale. Pa zašto da mi tu ljepotu ne privedemo uzgoju djece u pomoć? Zašto da škole ne budu veličanstvene gragjevine, zašto da u njima ne bude cvijeća, slika, kipova, pa bogastva i sjaja? Zašto da knjige i učila ne budu umjetnički opremljena? Zašto da se u metode školske i u rad mladeži ne uvede ljepota, vježbanje u ćućenju i uživanju ljepote, život usred ljepote. Ta čitavo naše živovanje biva vazda u svemirskoj ljepoti; tko joj se dakle može oteti? Učenjaci nam govore o ritmu svega gibanja, o periodicitetu u vraćanju pojava, zemlja i svemirska tjelesa kreću se po nekom ritmu, ona su odaljena megju sobom u proporcijama, koje nalazimo u zvukovima glazbe, u bojama duge. U ljepoti se začesmo, rodismo se i jesmo, mi smo njezin dio, ne negirajmo dakle njezinu prisutnost u uzgoju, što više, privodimo je uzgoju, jer ona prija razvoju svijeta“.

Zbilja, moć ljepote, pa bila ona u ma kojoj formi neodoljiva je, privlačiva, jaka. Lijepo dijete izmamiti će ti najslagji poljubac, dočim će se više iz samilosti i skoro iz obzira prama majci mu — tvoje usne dotaknuti čeooca ružna čedanca.

Lijepa će te slika zanijeti, krasan će cvijetak pobuditi u tebi volju, da ga ubereš i njim okitiš grudi svoje, a čeljade lijepe glave i poteza krasnih povuč će na se tvoju pažnju, udivljenje tvoje. „Tko je lijep, radosnije žive“ reče mi jednom prosta težakinja, čiju sam filozofsku riječ odmah pobilježila, jer sam se osvjedočila, da se je — u pogledu estetike — u svojoj prostoti divno izrazila.

Ta i majka, koja goji najnesebičniju i najuzvišeniju ljubav prama svome porodu više voli — kako talijanci vele — „la bellezza della casa“, najljepše dijete svoje.

Tko ljubi ljepotu u svim njezinim oblicima, većinom je dobar i plemenit, jer mu je duša plemenita, a plemenitost plemenitost traži. Lijepi utisci najbolje su sredstvo, da se ukus oplemeni; na krasnim predmetima užitkom oko počiva, ugodno se odmara, a zašto su nam školska djeca — osobito ona nižih slojeva — tako surova, nego li zato, što ne znadu pojimati, ljubiti, poštivati ljepotu i diviti se njezinoj moći.

Ta mali ti razoritelji ljepote tek su tada zadovoljni i blaženi, kada mogu — baš kô mali Vandali — što uništiti, obataliti.

Njima ništa nije sveto, ništa poštovanja vrijedno.

Je li cvijetak, otrgnut će ga i bacit, mjesto da ga nježno uberu i na poklon prikažu miloj majčici ili slatkoj sekici svojoj; je li stabalce malo, isčupat će ga, ne mareći — mali zulumčar — za cvilenje i u srce dirajuće pijukanje goliša, kojima dom razgragjuje i materine njege lišava. Kako pak to djeluje na dječje srce, lako je pogoditi.

Odtud i ona manija naše djece da čarataju po knjigama; ona to rade, jer nemadu smisla za čistoću i red; vrline, koje se takogjer ubrajaju u estetičko pojimanje.

Sada se nameće pitanje: „Može li ambijent vlastitog zavičaja imati upliva na estetičko čustvo djeteta“? „Može“ — odgovara neki moderni pedagog — i to u većoj ili manjoj mjeri, prema tome, ako dijete živi u mjestu, koje se nalazi kao slika u okviru divne prirode, ili u mjestu, što je ukrašeno divnim gragjevinama i inim remek — djelima ljudskog ve-leuma.

Tome je djetetu za rana razvijen osjećaj za ljepotu; ono već umjetnički posmatra stvari; njega već zanima sklad linea i boja, i odmah mu upada u oči, što je opažanja vrijedno. Posve je prirodno, da će se tom djetetu „oku kad razuma bistri prozor svjetlost dade“ razsjati ovaj svijet pod uplivom sjajne luči milovidne estetike.

Naprotiv dijete, u čijoj se duši nije još razvilo to lijepo čustvo, gleda bez smisla, smjera i pojimanja; niti se čemu divi, niti ga te ljepote zanijeti mogu.

Historički ambijent dobro i svjesno djetetu protumačen mnogo može na njegov duh, na odgoj njegov. „Gaziti ono isto kamenje — veli neki pisac — kuda je junačkom nogom stao junak domorodac, vrla je pobuda, da se odnjišu srca smjela i junačka“.

Obaći ona mjesta, gdje se je dotični junak kao lav borio za „krst časni i slobodu zlatnu“ plodonosni su izleti za nadobudne sokoliće naše, za mali podmladak naš.

Ta vrst sveta hodačasća pobuditi će u živoj djetinjoj fantaziji sliku dotičnog junaka, a dijete će u svom srcu stvoriti odluku, da slijedi njegove stope; ono će se zanijeti i oduševiti, da postane junak i vrijednim sumještanimom.

Zato bi uputno bilo, da roditelji i učitelji obagju s djecom grad, u kojem imade šta lijepa posmatrati kao: spomenike, muzeje, iskopine i ostalo, upozoriv na to osobito onu djecu, u kojoj estetičko čustvo još drijema, nebi li se i ona privikla razgledati i ljubiti krasotu u svim mogućim oblicima.

Zato su i moderni pedagogi uveli poučne eskursije i zanimive izlete za pitomce svojih zavoda; zato

i profesori u Spljetu i drugovdje vode srednjoškolsku mladež u izložbe slika, tumačeć im ljepotu istih, intimne tančine tehničke izrade, igru svjetlosti i sve ono što im može izoštriti umjetničko razumjevanje i estetičko rasugjivanje.

Kako to zanima mladež i koji su to lijepi uzgojni momenti, svak će lako pojmiti.

Seoski učitelj, u nestašici ljudskih umotvorina, nek povede djecu u božju prirodu, to divno estetičko polje Boga-Tvorca.

No i za posmatranje prirode hoće se dara, poimanja, rane vježbe i upute, i da bez toga priroda za posmatrača nema nikakva čara, primjerom su nam one uspavane duše, koje pred najslikovitijim predjelima, što od vjekova slave svemožnog Storitelja, ostaju hladne, apatične, nieme. Ali — srećom — nije to tako kod onih nježnih i plemenitih duša, koje imaju otvoreno oko za posmatranje prirodnih krasota.

Njima je pogled uvježban i rafiniran, one oživaju u času kada se sunce „iza brda ragja“, kao i onda kad se veličanstveno sa svemira povlači i krade našemu oku; njima potočić zbori slatkim — uspavanim dušama nepoznatim — jezikom, travka im toplo i nježno šapuće proljetno pozdravlje, cvijetak za njih ugodnije miri, a slavulj i druge milopojke prireguju im takovih koncerata, koji ih znadu zanijeti u sfere vedrine, blagosti, poezije, visoko visoko nad ovom suznom dolom.

Seljačko je dijete čedo prirode; ono je uvijek u dodiru istom, a ipak je slabo umije posmatrati, jer su mu prirodne ljepote običajne, pa se na njih i ne osvrće.

Valja da ga tko uči posmatrati i tome se diviti.

Treba dakle, da roditelj i uzgojitelj djetetu vježba oko, da mu pogled bude umjetničkog dohvata i razumjevanja, motreći prirodne krasote, koje su podale, podaju i podat će krepke pobude slikarima za njihove divne slike i krasne krajolike.

No mi Dalmatinci zapravo u opće smo apatični prema vlastitim, zavičajnim prirodnim krasotama; treba da stranac upre prstom u njih, da im se divimo i s njima ponosimo. Onda se kao iza sna prenemo i kažemo: „Vidiš ti, nijesam do sada primijetio, da je taj i taj predjel, vidik i t. d. tako čaroban i pažnje dostojan“.

Što se tiče pak starih uspomena, koje zasjecaju u povjest našu, nama ne treba predaleko ići, da se divimo tim starim svjedocima slave naše, jer osobito u nekim mjestima Dalmacije ima ih na pretek. Mi imamo u krvi plemenite ljubavi i slatkoga posmatranja za te svete uspomene naše, pa tu ljubav valja da udahnemo u gojence naše dobro pogogjenim i još bolje upriličenim eskursijama. U Kninu n. p. imamo dosta napomena starodavne naše slave; imamo hram naših narodnih amaneta, muzej naš, koji nastojanjem i požrtvovnošću naših rodoljuba stoji nam kao otvo-

rena knjiga, u koju možemo u svako doba zaviriti i prolistati tužne, ali ipak dične stranice prošlosti naše.

To je sveti hram, koji čuva slatke uspomene naše, te nam „pjeva našu slavu i naše junake, a podsjeća nas na ljute borbe, muke svakojake“.

Kada se s mojim učenicama popnem na Branimirovu tvrgjavu, koja dominira varoš Knin i s koje se uživa najčarobniji pogled, što se zamisliti može, moja misao zalazi u daleku prošlost i razni se dogagjaji u mojoj svijesti nižu i brzo odmagle kao slike u kinematografu, a u srcu ostaje samo neka slatka tuga, sjeta opravdana.

Tu vidim u duhu vrlo hrvatsku junakinju kneginju Vladislavu Nelipić, koja snabdjevena muškom odvažnošću hrabro se opire silnim vojskama, braneći svoja prava, pa ne mogu ino, a da malim budućim domoljubkam patriotskim osjećajem ne prozborim o toj svijetloj pojavi u povijesti starodavnog Knina.

Dom takogjer mnogo doprinosi razvoju estetičkog čuvstva. Čistoća, red u kući, ukusni raspored kućnog namještaja, krasne slike, razni — umjetnički sadjelani — predmeti; sve to djeluje na razvitak i ojačanje estetičkog osjećaja u djetetu.

Gospodsko dijete, kojemu je dom ukrašen spomenutim predmetima, već prije nego stupi u školu ima dobrano uvježbano oko s estetičkog vida. To nam kažu njegove bistre i vesele očice, kojima striže i zvirla po školi, da uoči lijepu sliku ili što drugo; dočim dijete od bijede utučene sirotinje, ne traži, u što bi se zagledalo; njegova mala dušica drijema i odava apatiju i ropsku pokornost raje — spomena tužna.

Lijepi ženski ručni radovi, megju kojima se zasebno ljepotom ističu naši narodni vezovi — slatko, davno i kitno to milovanje naše — imadu lijepa udjela u razvitku estetike kod ženskica i blagodetno djeluju na samu prirodu njihovu.

Vesele su i razigrane djevojčice, kada vezu školske torbice i druge ragjice u narodnim motivima, jer one lijepe, žive i harmonično poredane boje dovode im dušicu do prijatna raspoloženja. No ne samo na te mališanke, već i na odrasle od vesela su utjecaja na duh narodne radnje.

Meni se čisto duša razvedri, kad svrnem okom po sobi iskićenoj radovima iz naše narodne ornamentike. One mile nuance, ono slavlje veselih boja, ne dadu da mi sjeta obuzme dušu, već djeluju na moj duh kao zraka sunca, kao miloduh cvijeća, kao pojanje veselih ptičica sred dubrave zelene. Narodne su radnje veselje doma, najljepši ukras naših stanova i najsjajniji dokaz prirođene estetike naroda našega.

I kod izrade ručnih radova pozna se tko ima oko za lijepo primjećivanje. Dijete boljih krugova odmah će uočiti i primjetiti pogrešku u izradi, dočim ono nižih slojeva goni obično naprijed posao i ne stavlja se, da je pogriješilo. A zašto to? Zato, jer

ovome nije oko uvježbano za lijepo gledanje i točno prosugjivanje, pa nema ni pojma o lijepim oblicima.

Koliko sam puta pri tako netačnoj izradi morala uskliknuti: „Mala moja, gdje su ti oči? Slobodno bi se mogla tebi primijeniti ona: „Ima oči, a ne vidi“. Pogreška ti oči kopa, a ti je ne primjećuješ. Nauči se lijepo i tačno posmatrati, jer ćeš inače biti slijepa kod očiju.

To će biti i uzrokom, da će i slobodno crtanje slabo uspjeti u našim školama, osobito kod djece niže klase, koja — kako već prije spomenuh — ne znadu razabrati što je pravo, što je krivo; što li ukusno, a što nezgrapno. I pohagjanje pozorišta, u kojima se glume lijepe moralne — za djecu podesne — produkcije u prilog su takogjer razvitku estetičnog čuvstva.

Zato i „Hrvatsko društvo za unapregjenje uzgoja“ hvalevrijednom ideom priredjuje uzgojne glazbeno-deklamatorne zabave za mladež; a da su te zabave od velike uzgojne vrijednosti, osobito što se razvitka estetičnog čuvstva tiče, neosporna je istina.

Tu djeca imaju prigode, da čuju deklamirati, pjevati i svirati Bogom nadarene umjetnike. Kad je veliki naš umjetnik Fijan — koji je nekoć bio učitelj — imao krasnosloviti Preradovićeve „Putnika“ učitelj je ovom prilikom djeci ovako prozborio: „On evo stupa pred vas, da vam dade dijelak svoje duše, svoje umjetnosti, da je i vi zavolite i uzljubite kroz sve svoje dane“.

Naravski djeci prije je u kratko protumačena pjesma ili dotični komad, da im bude jasnije, kad se bude taj komad pred njima izvodio.

Evo n. p. što je učitelj djeci kazao o narodnom plesu:

„Mnogo imade naših narodnih plesova. Vi ste već čuli, kako se svira kolo, a možda ste i vidjeli, kako se pleše. Kako narod svira kolo, to je lijepo, ali i jednostavno. Jedan takav ples uzeo je Vilhar, te ga priredio za mnogo glazbenika, a ukrasio ga na sve načine, te od poljskog cvijetka postade prekrasna ruža, dapače cio vijenac ruža. Vilhar je rodnom Slovenac, i otac mu je bio glazbenik slovenski. Njega oduševljava najvećma narodna glazba. Uglazbio je mnogo hrvatskih i slovenskih pjesama“. Kako bi bilo, da se i mi povedemo za ovim primjerom i da gledamo, kako bi uljudili podmladak naš, podav mu prilike, da prisustvuje takovim uzgojnim zabavama, koje dušu plemene i srce na dobro pokreću?

Da djeca pak — osobito djevojčice — postanu okretnije i držanja mila, bilo bi uputno, da učitelj — bar prigodom Uskrasnih i Božićnih praznika — upriliči male predstave, u kojima bi mogla djeca odigrati uloge, namijeniv prihod siromašnjoj djeci iste škole, ili upotrijebiv rečeni prihod u kakvu drugu narodnu svrhu.

Tako bi spojili — utile dulci — na radost naših mališa, a i dotičnih roditelja, koji bi brojno dohrlili, da vide, kako će im se njihove dikice ponijeti i lice osvjetlati.

Njeguimo dakle dječju dušu na način, da djeca budu osjećala za ljepotu i u ljepoti uživala.

Erminija Feranda.

Na odgovor gosp. N. N. koji zagovara slobodnu školu.

U broju 2 i 3 ovoga lista, na stranici dvanaestoj, tiskano je nešto pro i contra slobodnoj školi. Svaki se obmanuje, dapače i vara u nastojanju svojem, da svakom ugodi. U svijetu, megju ljudima gdje sama različnost stalna postoji, to je absolutno nemoguće. Ni sama dva opričana stanovišta ne mogu se zagovarati, pa ni najvećim učenjačkim smotrama. Ali što bih ja kad svak ne shvaća jednako! Razlici u pojimanju, uzročan je nejednaki uzgoj.

Ono što vrijedni gospodin kolega Ružević piše: poštenjak govori iskreno, tvrdi i ističe svoja zdrava načela, stoji na kršćanskom stanovištu, na stajalištu pravde i prave slobode — i evala mu! — Što pak piše gospodin nepoznanović (sa potpisom nije htjeo izići), to je, skupa uzeto, sve neozbiljno, glupo, zlobno i nepravedno. Žao mi je u duši, što ovako mogu djelovanje druga svoga okrstiti; ali na onakovo pisanje — pa neka bi bilo i nepramišljeno, i bezazleno — i najhladnokrvniji, najobzirniji čovjek ne bi mogao a da ne plane, te pravednim gnjevom, dolično po zasluži, odsudi pisca.

I ako kršćanin, gosp. N. N. gazeći svoje vlastito vjersko načelo i čuvstvo svih naš učitelja, a što je još više i čuvstvo svega naroda našega, vojuje proti kršćanskoj školi, a zagovara slobodnu — pogansku. Misli gosp. N. N. da su ljudi vrći, da učitelji neznadu razabirati i ono što se izmegju redaka piše, a himbeno krije! Onako pisati, a istodobno tvrditi, da on nije proti vjeri — to prevršenje svaku mjeru ipokrizije, to je najočitiije, najbezobraznije varanje dobroćudnih, bezazlenih i lakovijernih čitalaca. Vara se teško gospar kolega misleći, da takovih megju nama učiteljima imade! Kad je on ono pisao, bio je potkrijepljen, nadahnut nadriliberalnim modernim duhom, ili je valja da one prazne riječi kopirao iz kojeg naprednjačkog lista. Da je oni člančić svoj, poslao „Slobodi“, „Pokretu“ itd. bio bi se pokazao dosljednim. Nego valja da se je gospar kolega pobojavao, da bi mu još uredništva i takovih listova to i u koš mogla baciti, a s toga, što su u tom smislu, a možda i umjerenijom, dostojanstvenijom formom, već i više puta pisali.

Kad sam sve prošio, ono što gosp. N. N. piše,

i začudio sam se i simutio! Ozbiljan pedagog, koji zadaću rada svoga pojmi; obziran, izobražen čovjek, a još k tomu knjiženik, koji mora da je svjestan o onomu što piše; poštenjak, u komu nije još utruto svako čuvstvo pravičnosti, onako lakoumnim, nedostojnim, plitkim i tendencioznim insinucijama nabaciti se na svećenstvo i na crkvu, nit je mogao, ni je smio. Takovo nelealno postupanje nije mu ni na korist ni na diku, a moglo bi biti na veliku štetu ugleda njegova i ovoga lista, a i svega učiteljstva. Ali da! — Moderni laži liberalizam drugčije i neznade i nemože! Ovo mu je jedini način, jedino sredstvo, kojim može propagirati svoja pogubna načela.

Da olakotim i onima, te neprimaju, ili pri ruci ne imaju naš list, neka pred očima budu imati njegove tvrdnje i moje prigovore, evo donosin vijeran i obširan izvadak njegova pisanja:

„Narodi naprednijih država već se . . . . . pravedno bore za slobodu misli i odgoja, ne podložna ikakovu uplivu i ropstvu raznih vjerskih sekta. I naše škole čame pod papučom različitih tirijana, koji rad svojih staležkih interesa, guše i najmanji tračak slobodne misli . . . . . i slobodne škole . . . . . proglašajući svaki takav . . . . . korak . . . . . protivnikom vjere i morala . . . . . slobodna škola želi samo narodni uzgoj osnovan na slobodi misli, a daleko od svakog mračnjaštva i farizejstva, uzdižući čovjeka do plamenitije i slobodnije samostalnosti . . . . . da spozna istinu u pravoj slici, a ne pod jarmom onih koji hoće da u svoje posebne svrhe dobiju vlast nad čovječanstvom.

Da slobodna škola uzmogne služiti slobodi i istini, mora najprvo da je slobodan i učitelj. Učitelju neka se dade sloboda. Neka mu . . . . . ne budu na putu razni pedanti . . . . . od . . . . . suodbornika mjesnog vijeća do . . . . . starješina na kotarskom i pokrajinskom vijeću; neka učitelj ne bude rob svojega župnika i vjeroučitelja, te odmah iza zvonara njihova prva metla pri orguljanju i pojanju . . . . . Takova škola, to je „slobodna škola“ a da li je potrebna već jednom i kod nas neka sudi tko hoće.“ — N. N.

Hajde ti sada, ozbiljni, pametni, miroljubivi i uljudni čovječe, na sve ovo odgovori, sve ovu krivim nazore, lažne patvore, plitke osvade, sumnjičenja i podvale pobij! Kad bih to htjeo, i kad bih za to i imao vremena, valjalo bi mi puno pisati i doličnim načinom udariti, upotrebljujući najnedostanije izraze, a da žigosam, kako bi trebalo, onako neosnovano pisanje. Ali ja toga neću, nego ću nastojati, da mu što mirnijim tonom odvratim. Ozbiljnu čovjeku frazarij ne rabi, i ako su mu nuždni kadgod dolikujući izrazi, da fraze označi, odsudi, da neistine, izmišljotine, izvrtanja i laži razkrimka i pobije. Pojmim da je i to uljudnu čovjeku teško, te da bi mu bilo puno lakše i mudracu, ozbiljnom i istinoljubivom umniku na kraj doći, na njegove tvrdje odgovarati, prigovarati mu i pobijati ga, nego bi gospodinu neznanoviću; ali eto,

odgovoriti ću mu radi mojih kolega, da ih sjetim borbe koja nastaje eto i megju nama, a koju siju, ne neprijatelji mira i sreće samog hrvatskog naroda i našeg učiteljstva, nego u isto doba i neprijatelji ljudskog društva. A moji štovani i mili drugovi, bistrim razumom svojim, ostroumnošću, učenošću i ozbiljnošću, kojom se odlikuju, razabrati će lako, gdje govori ljubav, gdje zloba, gdje je pravda, a gdje je krivda, pak će u zgodi i znati udesiti svoje djelovanje.

O prvim riječima ćemo najzad, a sad hajdemo, i ako možda na priskok, o drugim točkama. Gospodin N. N. kaže da

„ . . . . . škole čame pod papučam . . . . . različitih tirjan . . . . . slobodne misli . . . . . slobodne škole . . . . . “

Niesu, ne, ove riječi, ove fraze namienjanje baš ni članovima kotarskog, ni onima pokranjskog vijeća, a još manje samim c. k. političkim čimbenicima, koji i u pučkoj ustanovi vedre i oblače. Ne, ne, to se na njih nit najmanje neodnosi! A to je i naravno i opravdano kad nazovi liberalca! — Članovi ovih institucija i ako nisu pedagozi; i ako pučku ustanovu nit najmanje nepoznadu; i ako većina njih — a možda i dojedan — nije nikad od djetinstva svoga ni povirila u pučku školu, a na učitelje, barem šef i referent, sa prezirom gleda; ako se čak i najneljudnije, neprijateljski, nepravedno i upravo tirjanski znadu vladati prama njima; i ako i mogu i čine mu mnogu nepravdu, omalovažujuć sve njihovo mukotrpno i požrtvovno djelovanje, pa jadni učitelj i često i prečesto mora mnogu gorku pirulu progutati, mnogo poniženje pretrpiti — ipak ne, tima nijesu nemjenjene gori navedene rieči gospodina N. N.!! — Oni sablju pašu, mogući su to ljudi, i posjeći bi mogli, a praktični nadri liberali znadu na kojoj nozi hramlju! Sablja je oštrica, nju valja rešpetati nje se valja čuvati!! A rieči *papuča* i *tirjan* namijenjene su baš, i jedino, onima, koji učiteljima zla počinuti nemogu. Pop je *papuča*, vjeroučitelj je *tirjan* ili jedan i drugi oboje. Gospar N. N. nesmijsede po konju, pa udara po samaru, po ni krivu ni dužnu, pravednome drugu, kolegi svomu, samo da, bez pogibili osobne štete, svoju srdžbu, svoj bjes izkali. Mješte udariti na one, koji po naravi uzgoja svoga i ne mogu biti pravi prijatelji škole, učitelja, prosvjete i uzgoja, udara on na srodnike i najveće, najpotrebitije prijatelje svoje s kojima mu je sugjeno u pustoši i samoći da nerazdruživo živi i druguje. Udara na svećenike, koji mu ne mogu podijeliti ni ukora, ni pohvale, ni nagradit ga, nit ga premjestiti, ne mogu mu ni uzkratit, ni dati potporu; na one udara, koji nad njim nemaju nikakove vlasti, pak nas ipak proti njima, glasom bojne trublje, alarmira: dalje od tirijana, nećemo pod papuču. Nepravedno li je i nepametno to njegovo djelovanje! Velika većina učitelja živi na selu gdje i župnik, pak nit bi koristno bilo po nas, ni po puk, da se zavagjamo. Neprijateljski odnošaji megju nama — i na selu i u gradovima — rušili bi sve naše

teoretsko uzgojno djelovanje u puku i kod djece. A to nazovi slobodnjaci, a s njima i gosp. N. N. i nastoje postići. Nagadjam: bit će se valja do ovih dana gospodar N. N. zaujeo sa svojim župnikom. Pa neka, što za to?! I muž se sa ženom kadkada pokarba, brat s bratom počuje, otac se sa vlastitini djetetom zavadi, majka sa kćeri popsuje itd. To neko vrijeme i traje, pak? Ljubav sve izgadi, i sve svrši, izmire se. Svi smo iste naravi. Ljudi smo, pak se možemo zavadi i mi učitelji i svećenici! A što za to? Puk kaže, da se i crijeva u drobu kadgod zavade. A kud ćeš bližih srodnika i susjeda do njih?! Jeli dakle kakovo čudo, izvanredan dogogaj, kad se dva, jedan drugomu po krvi tugja čovjeka, dva druga, pak bili i najveći prijatelji, medju sobom počuju, pozavade? Jeli dakle pravedno, jeli taktično, pametno i pošteno od gosp. N. N. onako namijerno pisati, radi pukih, rijedkih slušajeva, piriti razdor izmedju svećenstva i učiteljstva, lučiti nas jedne od drugih, ko da su nam protivni ciljevi! A borme za jednim te istim morali bismo ići: uzgajati narod primjerom i poukom. Ali njemu je do slobodne škole, a svećenici su njezini neprijatelji, pa mu treba te natražnjake najprije utući, a da se barem cilju približi.

Gospodin N. N. veli dalje da

„. . . . . slobodna škola želi samo . . . . . uzgoj osnovan na slobodi misli . . . . .“

Da to traži koji profesor universitadi, akademnik, konferencijer, ili koji drugi učenjak — i ako bi to od njega bio, po mojem mnienju, absurd moglo bi ga se opet i pravdati; ali kad to traži učitelj pučke škole, koji djeci imade drobiti abecedu, uzgajati je navikom, a ne držati pred njom znanstvene razprave to prelazi svaku smješnost, kad se pod tom frazom nebi nešto drugo skrivalo, a što bi tad odgovaralo najprosto himbi. Iskreniji budite drugi put, gospodin kolega, nenasljedujte one, koji te bezmislene, a krilate rieči, u sviet turaju, pa barem vi čisto recite ono, što sada nieste imali kuraže otvoreno iznieti, a što svak, koji slipe nije, medju redcima štija. Recite: ja hoću da izčezne i ono malo kršćaoskoga duha koji vlada još u našim školama, a tada ćemo se razumijeti sasvim dobro, i tad vaše nastojanje za slobodnu tobožnju misao i školu, neću već smatrati smiešnim i ako hoću opakim, i atentatom na neplemenitije čuvstvo čovječje, na želju, volju i slobodu učitelja i svega naroda. A zadahnut onom jedinom i pravom slobodom, koju je Krst svijetu proglasio, doviknuo bih vam i dokazao, da ste vi neprijatelj učiteljstva i svega naroda, koji, barem toliko koliko i vi, imadu nesporivo pravo zahtievati, da svak, pak i vi, poštuje i njihovu slobodu, te da i oni, i narod, imade i dužnost i pravo tražiti, nek im porod njihov bude gojen i uzgojen po čuvstvu njihovu. Doviknuo bih vam, da biste vi, vojujuć za svoju osobnu učiteljsku neobuzdanu slobodu, htjeli postati lupež i tirjan slobode pojedinaca i cieloga naroda.

Vi, dragi kolega, doista razumijeti, znadete za pojam prave slobode. Ako su vam se ideje uuzgojem pobrkale, prenesite su duhom u doba prije Krsta, ili bacite pogled svoj na još sada živuće paganske narode. Proučite njihove obiteljske, društvene odnošaje, i uredbe, prisposodobite ih sa amošnjim, gdje kršćanski duh ipak vlada — odma ćete o slobodi dobiti pravi pojam. Morati ćete zaključiti, da samo kršćanska duša, kršćanski učitelj može slobodno misliti i djelovati, i jedino kršćanska škola, da je prava slobodna škola.

Koji se nije od kolega još osvedočio, da su gospodinu N. N. krvavi pred očima a samo svećenici, te da mu je namjera njih utući te prama učiteljima omraziti, zavadi, evo mu dokaza i u ovim navedenim riječima:

Ta slobodna škola, slobodna misao neka bude: „. . . . . daleko od svakoga mračnjaštva i farizejstva . . . . . a ne pod jarmom onih, koji hoće da u svoje posebne svrhe dobiju vlast nad čovječanstvom.“

Iz ovoga frazarskog smuševanja, svećenici su oni vjerski tirijani, mračnjaci i farizejci; crkva katolička, boreći se proti slobodnoj misli, slobodnoj školi, najmodernijih pogana, hoće vlast nadčovječanstvom, pa za to gospodin N. N. lomi koplja proti njoj i kršćanskoj školi, zagovarajuć slobodnu, a po tomu protukršćansku. Koliko riječih toliko neistina, podvala, plitkih fraza i holičnih laži. Da sam učenjak, umjetnih, historik, književnih itd. tad bih mogao odgovoriti na sva ova njegova naklapanja. Pobio bih sve ove krive njegove nazore, dokazao bih mu, da ako i imade što dobro u ljudskome društvu, sve što je lijepo, čim se Evropa ponosit može, sve da je to stvoreno od duha kršćanskoga, od crkve, od svećenstva ili od njega podpomagano. Ali sam na žalost za tako svestran, opsežan odgovor slabičak kao što i isti gosp. N. N., s tom razlikom samo, da ja priznanjem kod sebe tu manjkavost, on sudeći ga po njegovu pisanju, nije toliko čedan, jer se valja da već uzdigao do čovjeka „. . . . . plemenitije i slobodnije samostalnosti. . . .“ te je upoznao „. . . . . istinu u pravoj slici. . . .“ pak bi, brižan htjeo, da po slobodnoj bezbožnoj misli, školi, na isti kalup navrne, na istu visinu uzgoja i izobraženosti natjera i sav naš tužni hrvatski narod. U tu svrhu i širi on onako lijepo, dostojanstveno, ozbiljno, svestrano i pošteno svoje ideje o slobodnoj školi, slobodnoj misli, a upozoruje nas učitelje da stojimo daleko, da se čuvamo od „. . . . . mračnjaštva i farizejstva . . . .“ od svećenika crkve „. . . . . koji hoće . . . . . vlast nad čovječanstvom“. Ne, kolega, nije to tako! Vi hinite i lažete! Svećenstvo nije natražnjaštvo, niti ono sa crkvom traži gospodstvo nad čovječanstvom, nego nastoje, i nastojati će, svrnuti ljudsko društvo s puta propasti u koju ga tura žudinsko-framašunska klika (kojoj eto i vi služite), a da nad čovječanstvom zavlada ljuba — istina — Bog, koji je jedini mogao i propisao nam je pravila, po kojima neka se upravljamo, a da po njima čovjek prama sebi i prama društvu

bude čovjek potpun, a što je moguće zdraviji, mirniji i zadovoljniji.

Ja, gospodar kolega, nisam nikada vjerovao, niti vjerujem, da je čovjek od majmuna potekao, nego da ga je Bog stvorio posebno na svoju sliku i priliku i razumom nadario; ali eto, na žalosti moram reći, da mnogi čovjek, slijepo slijedeć drugoga, zaboravlja istinu i na svoj zdrav razum; a majmunom postaje!

Na drugom redku, druge stavke člancića gosp. nepoznanovića čita se: U školi, a bit će valja da i vanka nje „... mora ... da je slobodan i učitelj ...“. A može li to biti?! Ne, i neće nikada u onome smislu, u kojem laži liberalizam slobodu pojmi. Potpuno slobodan bio bi konj bez uzde, a takova neograničena sloboda bila bi razuzdanost, pak ni njemu istome nebi prudila. Kad-tad skupo bi je platio. Došao je čovjek po razumu svojem dokučljiv, i postavio je konju uzdu. Istina je, uzda konju po štogod smeta, ali ga uspreže, da slobodi drugih ne smeta, i da sam ne srne u propast, a to je i njemu i drugima, i čovjeku, korisno i neobhodno potrebno. U kršćanskoj školi, učitelj i jest upravo slobodan; ali pametan i razuman čovjek, poznavajući narav svoju, narav čovječju, stavio i njemu uzdu, da s puta ne skrene, da nepovrijedi tugju slobodu, pa da ne nanese štete i sebi i učenicima. Da, i u slobodnoj školi učitelj bi slobodan bio; ali bi bio bez uzde, pak bi postao štetan sebi i slobodi drugih sebi ravnih, koji bi razuzdani-slobodni — sa učiteljem jednakopravni — ončas došli s njime u sukob, čim bi se sastali. Ali da! moderni liberalizam nepojma ne, ni ovako tu blaženu slobodnu školu i slobodu! Po njegovu umovanju, slobodan je onaj učitelj, koji se je kršćanskoga Boga odrekao i oslobodio, te u tom duhu da odgaja — truje kršćansku našu djecu — robove svoje. To je prava interpretacija slobode laživog liberalizma, i jedina svrha novih naših demagoga naprednjaka. A pošto činjenica opstoji, da nema, nit je ikada bilo, naroda bez Boga, — to slobodne — bezbožne škole, u smislu ove riječi, nit biti ne može. Ipak gosp. N. N. za takovu školu koplja lomi.

Hoćete li, kolega, tim putem prosljediti? Ponošite i slobodno držite se prama pravome Bogu, izvoru istinite slobode; vojujte i dalje za slobodnu-pogansku školu, za slobodu učitelja, za slobodu misli bez Boga, a moguće je da i nagragjen za to budete! Ali čete za to, ko najniži, najkukavniji rob, morati pregibati volju i šiju svoju pred ljudima: postat ćete jedan sužanj izmislenog novog boga — države.

Gosparu N. N. nisu po volji školski stariješine i vlasti. Kaže da slobodnom učitelju, u slobodnoj školi „Neka ... ne budu na puta razni pedanti ... od neukih suodbornika mjesnog vijeća do birokratskih starješina na kotarskom i pokrajinskom vieću“

Dosljedan je on! Vojuje za slobodu učitelja u slobodnoj školi, a dakako nesmiijede da tu bude starješine, nit vlasti ikakove. Moguće je, da moj kolega

i nemisli na ovakovu skrajnost, nego želi centralizaciju, da bi n. p. sam kralj — glavnik države, — imao pravo vlasti i nadzora nad učiteljima i školom! I ova nesmisao neka uvjeri moga kolegu, kako slobodu valja tumačiti — pojmati cum mica salis, te da treba dobro žvakati pak gucati, od mašte se ne puštat voditi, da valja puno misliti, a malo pisati — govoriti, jer i jezik imade ogradu svoju.

Što sa ovakovim današnjim starješinama — tutorima nije zadovoljan, to mu begemam. Čimbenici, koji školom upraljaju, neposjeduju nuždih sposobnosti za taj posao. A na to niese ni pravno ni naravno zvani, te neposjeduju ikakav i najmanji uvjet, da svoje dužnosti uspješno vrše. Svaki monopol i nije državi koristan, a monopol školski uveden 69.te, pokazao se je i štetan po državu, a poguban po državljane, društvo, jer u svojem djelovanju neuspjeo na poučnom, još manje na uzgojnom polju. Nastao je pravi bankrot. A i naravno je! — Što za koga nije — nije! — Šumar nek upravlja sa šumama, matematačar financijama i t. d. učitelj-pedagog školama. Da bi se u ovom pogledu i moglo i moralo sustav preudediti, nametnike odstraniti, to i slijepci uvidjaju.

Da je gospodar uo u ovom smislu o slobodnoj školi pisao, štetan, protunaravan, protupravan i nepravedan sustav odsudio, pokazao bi se bio pametan; a da je mješte na crkvu — svećenike, naperio svoje strijele na sustav, tu nezgrapun tvorevinu modernog liberalizma, koji tišti razvitak i tjelesni i duševni naraštaja, bio bi se pokazao i pametan i pravedan. Ali on, zagovarajuć težnju o poganskoj slobodnoj školi, ne samo da u sustav ne dira, ne samo da ga ne odsugjuje žaleći da ruši sve što je pravoj slobodi školi i učitelju na putu, nego to stanje još pogoršava. Ideal bi bio: pedagozi da školom upravljaju. Je li moguće i hoće li ikada do toga doći? — Ja vjerujem da hoće! — Nego k tome se cilju nepribližuje onaj — kao gospodin N. N. — koji bi htjeo iz škole svećenika ukloniti. Svećenik je pedagog u potpunom smislu riječi. Naravno je i pravni učitelj — uzgojitelj naroda. S njime je uvijek i prati ga od povoja do pokrova. Imade li toliko pedagoškog — metodičnog znanja koliko učitelj — to je nuzgredno pitanju. Svakako pak, poznavati će bolje pučku školsku ustanovu i dječiju narav, imati će više uslova da bude članom kotarskog i pokrajinskog vijeća, predsjednikom, nadzornikom, mjesnog vijeća, nego li jedan pravnik, politički činovnik da im bude članom i predsjednikom. Ali moderni t. j. bezbožni liberalizam nastoji, da crkvu, taj eminentno poučno uzgjni zavod, izmieni sa školom. Eto davno su to zamislili i postepeno uzakonjenom silom i himbom, to kušaju i provesti. I jače će oni uprijeti, da bi do čilja došli; ali će im sav trud i muka uzaludna biti. Neprijatelji kršćanske prosvjete i ljudskog društva, bahati su, neobziroi, preuzetni, pa sbilja i u nas kolo vode, sada vladaju u mnogim narodima. Al kad se mirnčine, zdravi kršćanski elementi i drugi

na to pozvani državni i crkveni faktori opašu dužnom muševnom energijom te organizuju i to će svršiti. Nije kud kamo, moj učo, priznat se mora istina, da je svećenik naš naravni drug i kolega; nevaljali sustav, koji nas zavadja i za to moramo složno rušiti, da ga se boljim zamieni; ali ne kao vi, rušiti da bude peggiior taccon del buso, da ruševinu okrpite — podržite tako zvanom slobodnom školom. Kada biste vi, gosparu kolega — kako već rekoh — ustali bili proti sustavu, proti školskom državnom monoplu, koji i nas i školu zaslužuje i ubija, a nastojali da — po mogućnosti — pučkom ustanovom — a i višom — zavladaju, ili barem u njoj glavnu rieč imadu, pedagozi, a da prestanu njom upravljati svakakovi učeni ignoranti pedagoški, istom biste tada bili dokazali, da se u istinu boriti za slobodnu školu i slobodu učiteija. Ali za tim ciljem vi nište pošli. Za vas je slobodna škola ona, koja je bez svećenika, vjeronauka i Krsta, pak se za takovu i boriti.

Nastavlja naš učo: „..... neka učitelj ne bude rob svojega župnika i vjeroučitelja te odma iza zvonara njihova prva metla pri orguljanju i pojanju“.

Da je ovgje manje riječih, himbe i lakoumlja, a više ozbiljnosti, bilo bi i smisla. Ovo ovako navedeno, nije ništa drugo, nego poniženje za pisca. Iz svih ovih praznih riječi, samo proviruje, očita mržnja na svećenstvo, kojom, plemeniti uzgojitelj piri zavadnju medju učiteljima i župnicima. Zalostno ali istinito!

Kad sam bio učiteljem u zadarskom kotaru, neki vrijedni moj kolega (potle valja da dvadesetak godina što je sa raznim župnicima po raznim mjestima u najboljim odnošajima živio) zavadja se sa svojim župnikom. Učo bio tada članom odbora, koji je imao pripraviti poslovni red za kotarsku skupštinu. Predložio on i neku točku o mjestnim vijećima, a da samo bude mogao govoriti proti toj ustanovi, a poglavito o župnicima. Doznao ja to. A obaviješten podrobno o odnošajima koji su bili nastali izmegju njega i njegova popa, mogao sam barem nagagjati, u kakve bi on diple mogao udariti, kakve zaključke izvagjati. I pogodio ja ko iz štuca. Postarao sam se bio, da ga pobijem. Udari, dobri kolega, ondašnji i svedjerni moj prijatelj, da su mu sve varnice iz očiju vrcale, na mjestna vijeća i ne samo na svoga, nego i na sve župnike našega svijeta. Nije dakako on sijao sjeme o tobožnjoj slobodnoj školi, kako sada gosp. N. N. pak njegovo razpravljajnje nit iz daleka nije sličilo pisanju ovog našeg nepoznanovića — bio je, i sad je zdravih načela — ali jest nastojao dokazati, da župnik i učitelj ne mogu uzajamno djelovati. Htjeo onda on, ko i sada drugi, da iz iznimke stvori opće pravilo, da osobno pitanje, mjestne razmirice, postanu pitanje svih učitelja, svih mijesta u ovoj pokrajini. Ja — pripravan — pobio sam ga, mogu reći i tvrdim nego službenim podacima. Dobio sam bio iz svih kotara potanke obavijesti, kojima sam dokazao, da u svoj Dalmaciji imade samo neznatan broj zavaduje izmegju učitelja i župnika. A

pokojni, nezaboravni profesor Vicko Danilo — duša mu se raja nauživala — on je govornika pogotovo razoružao svojom ljubežljivosti, ali i ostrom riječitosti, pridočujuć sabranim učiteljima sve pogubne posljedice koje bi nastale, kad bi neprijateljima hrvatskog naroda, pučkog uzgoja i izobraženosti pošlo za rukom zavaditi učitelje sa župnicima; a kolika bi šteta bila po učitelja, kakva bi se nepravda počinila narodu, kad bi se mjestna vijeća ukinula, te kad narod ne bi mogao — ko što sada može — ni sudjelovati pri biranju ni birati onoga (učitelja) komu mora povjeriti na uzgoj, ne ni ovce ni goveda, nego najveće, najmilije blago svoje, vlastitu djecu. Iz skupštine izišao je moj učo, ne potišten, nit ponižen, nego svjedočen o istini, da smo ljudi, i da smo kadgod i nagli, pak da treba da se kumatimo. Aplicirajte, dragi kolega N. N.!

Poznavao sam učitelja. Bio je u Vrani. Nit mi se je tužio, nit sam ikad čuo (bio sam tada u Biogradu) da je pri sprovodu pred svećenikom križ ili feral nosio. Poznavao sam učitelja u Vrpolju i Drnišu, ali nikada do primorja nije bio dopro glas, da je morao fratra crkvu ili kuću mesti, kotu mu nositi ili na neveru ići zvoniti. A poznavao sam i poznadem mnogo učitelja pa i onoga u Kninu. Borme nikada nisam čuo, da je onaj monastir bez lajka ostao, a učitelj da ga je zamjenjivao...!

Na riječi onako nepromisljeno, nepametno bačene: *zvonar, metla, orguljanje, pojanje i rob* i ne može se odgovoriti, a da u sprdnju neudariš! Takvo je pisanje, moj kolega, nedostojno miroljubiva, pravdoljubiva i ozbiljna čovjeka! Što pak ovim primjerom, jednom učitelju rekoh, i ono što navedoh iz konferencije zadarskoga kotara, to se sve može i mora primijeniti i sada i na sve učitelje širom Dalmacije, a i dalje. Da, kolega dragi! Učiteljstvo i svećenstvo i sada u najboljim odnošajima živi. Nego krijepost je čedna, krije se, muči, a zloća se razmeće, brblja i buči. Doslijedno, nije ne, učitelj popu, ni metla, ni zvonar, ni rob, nego pravi prijatelj — drug. Al zlobnici, te bi htjeli, da oni jedan prama drugome stoje ko koziji rozi, da stoje zavadjeni, svaki pojedini slučaj njihove iznimne, a sasvim moguće zavadnje, bojnjom trubljom po svijetu raznose, a pišu o tom kadgod i sa manjom perfidijom, nego li ste to vi učinili, zagovarajuć pogansku školu. Budimo, kolega dragi, lealni prava svakome, a osobito prama svećenicima! U srcu našem i njihovu neka bude megjusobne ljubavi uvijek, a strpljivosti i samozatoje kadgod uztreba. Nemojmo svakom naprednjačkom vjetru jedra otvarat, jer bismo se i jedni i drugi nasukali, a što je glavnije: sve bi naše djelovanje, u školi i van nje, neplodno postajalo — pravi mućak. Dapače, mješte lijepim i veselim mirisavim cvijećem, rodilo bi tužnim i bodljikovim trnjem.

Svršavam osvčuć se na ove prve njegove riječi:

„Narodi naprednijih država već se.... pravedno bore.... za slobodu misli i odgoja nepodložnu.... uplivu i ropstvu raznih vjerskih sekta“.

Mostar 14. 5. 1909. tajnik

GRADSKA BIBLIOTEKA
"JURAJ ŠIZO"
ŠIBENIK
NAUČNI ODSJEK
33

I svoje vlastito religijozno načelo, gosparu kolega, eto nazivljite sektarskim! Ako ste to sada možda, bezazleno rekli, unaprijed nericite, jer biste tim povrijedili moje i svačije vjersko čustvo. Nitko — barem ja tako mislim — svoju vlastitu vjeru sektom ne krsti, pak nemojte ni vi vašu.

Ispraviti mi je još gori navedene vaše riječi, konstatujući, da već i imade naprednijih naroda, koji i uživaju te slobodne učitelje u slobodnoj školi. U Italiji i Francuskoj plodovi i dozrijevaju, već ih i beru! Ako igdje, to kod njih, gdje šaka žudija framašuna vlada, baš cvate tako preuredjena pučka prosvjetna ustanova, za kojom vi, gospodine kolega, toliko uzdišete. Proučite pučko školstvo u tim zemljama, promotrite događaje i odnošaje koji onamo vladaju, prolistajte, dragi kolega, njihove službene kriminalne statistike, a tad ćete dobiti podpunu i vijernu sliku slobodne škole, koja se je oslobodila upliva i ropstva „... raznih vjerskih sekta“ a razabrat ćete sasvim dobro, u čemu su oni narodi osobito napredniji od nas.

U glavnome gradu kršćanstva, u bijelome Rimu, vaša sloboda misli, postavila je za načelnika žudiju Nathana. Ovaj slobodni mislilac, u gradu skroz katoličkom, uveo je i slobodnu školu. Iz skolskih tekstova isključena su imena: Bog, religija, kršćanstvo, svetac, duša, raj, pakao i t. d. i svaka riječ i misao koja na kršćanstvo sjeća. U školi nesmijsje biti Isusove ili koje druge kršćanske prilike, jer bi se dijete i njoj moglo pokloniti; ali stoji tu slika ministra, nadzornika itd. da se dijete njima klanja, neka se još za mlada privikne lice svoje od Boga odvracati, a šiju svoju prigibati pred čovjekom, pred njime plaziti, robski mu služiti.

Što vam se čini, gosparu kolega?! Je li, da se napredniji narodi baš pošteno, dosljedno, a pravedno bore za slobodu misli i uzgoja slobodnom školom?! A što da još rečem o tom liberalnom-modernom poučnom i uzgojnom sistemu?! Ovaj, ovakav kakav je, i kakav samo biti može — veselite se, gosp. kolega — zbilja nije podložan „... uplivu i ropstvu ... vjerskih sekta“ nit je tu učitelj „... pod papučom ... tirijana ...“. Ondje popovi „... ne guše pravi uzgoj razuma i značaja ...“.

Eto, gosparu kolega, ovo su vam realna obilježja, djelovanja, uspjeh i konačna svrha slobodne škole! U njoj ni molitve nema, djetetu se ni prekrstiti ne dađu, znaka kršćanskoga ni na sebi ne smijede nositi, svećeniku u nju pristupiti ne dađu da upućuje djecu o pravome i jedinome kršćanskome Bogu, o bratstvu, jednakosti i slobodi ljudi; ali i smijede, i često moradu u nju pristupati, organi javne sjegurnosti, da dišiplinu uzdrže, da prisile jogunicu slobodna učenika, slobodne misli, slobodne škole, neka učitelju dužnu počast dade, dopuštajući istodobno učeniku da Boga psuje, ponizuje.

Takova škola, to je slobodna škola.

Hlepite li za takovom vi? Ovo vama, gosp. kolega, a i ostalim drugovima, stavljam na razmišljanje, a istodobno budi i odgovor na pitanje, da li je takova škola i kod nas potrebna. Ako sam vam, dragi kolega, i oštru koju odbrusio, oprostite, i morao sam na onakovo pisanje.

Fran Škarpa, učitelj.

Šibenik, 17. IV. 1909.

Ispitno povjereništvo u Arbanasima.

Zadaci iz talijanskog jezika za ispit osposobljenja za opće pučke škole.

(Riješeni u razdoblju V. 1898. — XI. 1907.).

— Traduzione libera del brano: „Oj čovječe pravedniče“.

— Descrivete il luogo ove servite con particolare riguardo agli usi e costumi de' suoi abitanti.

— Provare la verità del proverbio: „Ne stoji kuća na zemlji, nego na ženi“.

— Vantaggi della scuola popolare.

— L' amore del maestro verso gli scolari è leva potente per ottenere i migliori frutti dell' istruzione.

— Una buona parola può alle volte più di un castigo.

— Vantaggi e danni dell' acqua e del fuoco.

— Cosa ho studiato per prepararmi all' esame d' italiano.

— Chi inganna il maestro, inganna se stesso.

— La buona e la cattiva influenza dei libri e delle compagnie.

— Tradurre in italiano il brano: „Najmiliji nakit majčin“.

— Le ricchezze giovano al savio e rovinano lo stolto.

— Escursioni cogli scolari e loro importanza.

— Il maestro popolare in iscuola e fuori di scuola.

— La pioggia. (Riflessioni).

— Il giorno dei morti.

— Perchè vi abilitate nella lingua italiana?

Zadaci iz njemačkog jezika za ispit osposobljenja za opće pučke škole.

(V. 1898. — XI. 1907.).

— Zu welchem Zwecke legen Sie die Prüfung aus der deutschen Sprache ab?
— Das materielle und gesellschaftliche Leben in Durazzo.

— Der erste Schultag eines jungen Lehrers.
— Die Bora in Pago.
— Zara. (Beschreibung).

Ispitno povjereništvo u Dubrovniku.

Zadaci iz talijanskog jezika za ispit osposobljenja za opće pučke škole.

(V. 1898. — XI. 1907.).

— Chi è padrone dell'educazione può cangiar la faccia al mondo.
— La primavera emblema della giovinezza.
— Descriva il luogo ove funge da maestra.
— Il ferro e l'oro. (Parallelo).
— La scolaresca alla festa del Corpus Domini.
— L'apertura dell'anno scolastico. (Rapporto).
— La vita è una continua lotta.

— Cosa si può apprendere dal brano: „Dvije lisice“.
— Maria Teresa alla dieta di Presburgo.
— La potenza della parola e quella dell'esempio.
— L'autunno. (Descrizione).
— Il sentimento del dovere.
— L'inverno. (Riflessioni).

Zadaci iz njemačkog jezika za ispit osposobljenja za opće pučke škole.

(V. 1898. — XI. 1907.).

— Meine Fahrt nach Ragusa. (Brief).
— Das Kind und die Blume. (Parallele).
— Das Weihnachtsfest.

— Beschreibung von Pago.
— Fallendes Laub.

Ispitno povjereništvo u Arbanasima.

Zadaci za ispit osposobljenja za opće puč. škole. (Riješeni u razdoblju V. i XI. 1908.).

Pedagogika i nastavni jezik. (V.) Uzgojna vrijednost samočuvstva i kako se imaju djeca u njemu uzgajati.

(XI.) Po svojoj praksi navedite s kojih razloga dijete ne pazi u školi i kako ste se prema tomu vladali u svome radu.

Računstvo. (V.) 1.) Tumačiti u pučkoj školi društveni račun na temelju ovoga primjera: 518 K ima se podijeliti među 3 druga, tako da prvi dobije 3, drugi 5 a treći 6 dijela. 2.) Neki je trgovac kupio 1400 kg, neke robe po 12 K svaki q i 1225 kg po 15.5 K svaki q. Ako je svaki kg te robe prodao po 20 h, koliko je % dobio, računajući 12.75 K za troškove? 3.) Opseg je kruga 3.645 m, koliko hl sadrži valjak visok 2.15 m, kojemu je osnovka pomenuti krug?

(XI.) 1.) Netko ima isplatiti dug od 15000 K i to $\frac{2}{5}$ odmah, $\frac{1}{2}$ nakon $\frac{1}{2}$ godine, a ostalo nakon $\frac{3}{4}$

godine beskamatno. Kada bi mogao isplatiti sve u jedanput bez štete i koristi? 2.) Vanjski je promjer šuplje kugle od željeza 1.54 m a debljina je kugline kore 3 cm. Koliko kg teži cijela kugla, ako se šupljina ispuni olovom? $1 \text{ dm}^3 = 7.8 \text{ kg}$ a 1 dm^3 olova 11.39 kg. 3.) U pučkoj se školi ima zorno protumačiti da ulomak ne mijenja svoje vrijednosti, ako mu se brojnik pak i nazivnik pomnože istim brojem.

Stvarne nauke. (V.) 1.) Isporedite Dalmaciju s Austrijskim primorjem prema njihovoj razitosti i osnovnom ustrojstvu. 2.) Znamenitost ovogodišnjeg jubilarnog goda za austro-ugarsku monarhiju. 3.) Grafit i njegova upotreba. 4.) Magnetična igla i njezina promjena, njezina deklinacija i inklinacija.

(XI.) 1.) Podneblje austro-ugarske carevine i njegov utjecaj na proizvode triju prirodnih carstva. 2.) Pripovjedite povjesnički događaj, na koji se odnosi pjesma „Kosovska djevojka“. 3.) Bilinske nametnice

na lozi. 4.) Analiza sladora u mastu i alkohola u vinu.
(U skupine, svaka skupina po 3 zadatka).
Talijanski jezik. (V.) La famiglia, la scuola

e la patria sono i tre maggiori beni dell' uomo.

Njemački jezik. (V.) Ein Schultag in meiner Schule.

Ispitno povjereništvo u Dubrovniku.

Zadaci za ispit osposobljenja za opće pučke škole. (V. i XI. 1908.).

Pedagoška i nastavni jezik. (V.) Zamašaj početne stvarne pouke u pučkoj školi.

(XI.) Uzgojna i praktička vrijednost pismenih sastava i njihovo obragjivanje u pučkoj školi.

Računstvo. (V.) 1.) Trgovac je kupio nekoliko hl pšenice za 1215 K, a prodao je hl po $4\frac{4}{5}$ K dobitkom od $6\frac{2}{3}\%$; koliko je hl pšenice kupio i pošto je platio svaki hl? 2.) Ako u valjkastu posudu s promjerom od 6 dm, djelomice napunjenu vodom, bacimo 10 kuglica s promjerom od 12 cm, za koliko će se mm podignuti voda u posudi? 3.) Pretvaranje mješovitih brojeva u nepravu ulomke kao metodična jedinica. (XI.) 1.) Tri jednake glavnice, od kojih je jedna uložena na $4\frac{3}{4}\%$, druga na 5% a treća na $5\frac{3}{2}\%$, daju godišnje kamate od 1830 K ukupno. Koliko iznosi svaka glavnica? (Kratko obrazloženje i kušnja). 2.) U zdencu valjkasta oblika, kojemu je promjer dug 1 m 60 cm, ima vode 5 m u visini. Koliko hl vode ostaje u njemu, ako iscrpimo 30 hl? 3.) Metodički odrediti ploštinu kosokutnog istosmjernjaka.

Stvarne nauke. (V.) 1.) Važnost Jadranskog

mora po našu domovinu i cijelu austro-ugarsku monarhiju. 2.) Znamenite ustanove za vladanja Njegova Veličanstva cara Franja Josipa I. 3.) Znamenitost školskih šetnja za prirodopisnu pouku pri nastavnom radu predočivanja. 4.) Postanje kiše i snijega i njihova znamenitost u gospodarstvu.

(XI.) 1.) Poregjenje obale istarske s dalmatinskom. 2.) Opsade Beča. 3.) Glavno obilježje dvopapara i njihova korist. 4.) Dalekozor i njegova važnost. (U skupine, svaka skupina po 3 zadatka).

Talijanski jezik. (V.) Lo stolto fa ciò che gli piace, il savio ciò che deve.

(XI.) Autobiografia.

Napomena: Ovim svršava niz zadataka za opće pučke škole, što su bili riješeni u navedenom desetgodištu. Odsele ćemo priopćivati zadatke pojedinih ispitnih rokova svake godine (maj i novembar), a megjuto objelodanit ćemo zadatke za gragjanske škole i za posebne ispitate, što su bili riješeni otkada upravlja ispitima pokr. škol. nadzornik gosp. Antun vit. Ströll.

Zamjećivanje i crtanje predmeta.

Piše: T. Kosović.

Godine 1905. iza kako su se u Banovini preuredile normalne nastavne osnove, izašao je nakladom kraljevske hrvat. slav. dalm. Vlade „naputak za slobodno crtanje u nižim pučkim školama, sa 70 stranica crteža.

Gg. će sudrugovi bit već kušali po njemu poučavati, pa će im bit razjasnio i mnogu sumnju. Nu sasvim tim još ne malu poteškoću čutimo u našim školama pri dobavljanju zbiljnih predmeta, što djeca imaju motriti, jer ako su crtala samo po „naputku“ sa crne daske i od učitelja učinjenog crteža, onda se pouka odalečila od bitnog njezinog uslova zornosti, pretvorila se je u precrtavanje — u puki mehanizam. To se isto dogagja i s ostalim knjigama sa crtežima Dicka Vehrenfenniga, Berghofena, Franja Kulstrunk-a, Lukasa itd., jer su uvijek takovi rnkovodnici za učitelja, ali za crtača treba zbiljnih predmeta.

Dok je dijete u prvom godiš. tečaju po gornjem „Naputku“ crtalo učila, predmete svagdanje uporabe

i težačko orugje, moglo im se je lako pokazat ga, ali kad se je preuzelo crtanje plodova, voća, cvijetova i ostale prirodine, onda učitelj nema više pri ruci, što da im predochi. U ovim slučajevima mislim, da je umjesnije, ako učitelj ispusti one vježbe za koje nema realnih uzoraka. Nu, ispuštajuć jedno, pa i drugo, možemo doći do toga, da neznamo čega da se prihvatimo, ili ćemo preuzeti takav predmet, koji ni iz daleka ne će odgovarati stepenu napretka djece.

Protiv ovoj glavnoj poteškoći, protiv kojoj će se nastavnik imat boriti, pomoći će se s uspjehom ovako: Imajući pred očima poglaviti zahtjev nove metode, koja hoće, da se djete uvježba u pogagjanju oblika, cijenim, da se za tu svrhu najbolje može vježbati na prirodnom lišću, koje bez sumnje u svojoj raznovrsnosti oblika, slavi mogućstvo Tvorca. Pa koliko s etičkog pogleda, toliko s tehničkog, držim da boljih uzoraka ne možemo odabrati. Na njima dijete razabire posve dobro oblik, jer list leži na bijelom

papiru i drugih protega nema; po njemu je prisiljen motriti samo plošni smjer predmeta, jer vidi samo pročelnu stranu, dok i ruku vježba na sve načine. Jedna se samo još okolnost suprotivi, a ta je što u svako doba godine nije moguće pribaviti ono lišće, što mu baš treba. Ovoj se neprilici može doskočiti zgotovljenjem zbirke uprešanog lišća.

Ustrpljenjem može se osušiti lišće, što će rado i sama djeca donjeti u školu za crtanje. Kad ga se prilijepi otegnuto na debelom papiru, pa i kad ga se opskrbi stakalcem radi zareznika, koji ih lakomo pokvare, ili da se pod rukom ne polome, pribavi se lako malu zbirku za svoju školu. Ne namjeravam ni iz daleka ovim naložiti sudrugovima novi trud i trošak, već mi je svrha upozoriti ih, kako bi ovakovim zbirkama škole mogle doći do razložnog rada i jedinstva u poslu, prama zahtjeva nove metode.

Uz lišće, dade se osušiti i po koji cvijet od kojeg za pravo dijete ne će učiti pravi oblik, ali će bez dvojbe kod mnogih viditi šaru, način namještaja vijenca, čaške, pupoljka i lišća, jer se kod nekih vrsta ovo sve dobro uzdrži i u suhom stanju. Pa i osušena prirodna kadgogj je dovoljna da podsjeti učenika na zbiljni predmet, kojega pak može nacrtati po pameti, a ovo je opet drugi opet veoma korisni rad nove metode. Dakako da se leptiri, kukci i neki predmeti iz mora, dadu još bolje uzdržati i u obliku i u šari. Morskog konjica, morsku zvijezdu, puževa, školjka (ljuštura i kućica) lako je dobiti u primorskim krajevima, a nekoje će bolje škole moć i kupiti uz pripomoć Vlasti po koju nakljuvanu pticu, im-balsamiranu životinju, ribu itd. Sjećam se, da sam jednom bio izveo poučavanje na temelju ribe donešene iz ribarnice i to „albera“ (ili arbuna), kako obično zovemo, naslonjene na bijelom papiru i pričvršćene na crnoj ploči, te da su ju djeca nacrtala s velikim zanimanjem. Ne mislim, da se pouka ovog predmeta ima ograničiti samo na navedene tipove. Preko pouke o raznim stvarima u školi, pruži se prigoda nastavniku, da svrati osobitu pozornost djece na neke karakteristične predmete. S toga, ako samo zna, da su mu djeca u stanju, da ih izvedu, pa i jednostavno, ne može ih mimoći, već ih ostaviti pred djecom, da ih motre i da ih uz njegov napatuk nacrtaju. Ovdje bi mogle doći vježbe u crtanju likova i tjelesa proučenih kod pouke oblikoslovlja i kod sprava što se pri tome upotrebljavaju. Pravi kut od drveta i šestilo, predočivanje kocke, njezinih ploha, bridova i uglova, kako ih se vide s daleka; a tada i cijelu kocku okrenutu prama svjetlosti, ima se prigodu podati im prve pojmove o sjenkanju. Iz pouke zemljopisa nacrtati globus ili oblik koje pokrajine i to su vrlo poučne vježbe, nu za slabiju djecu nešto preteške; ali snimanje nekog spomenika, štita, grba ili oružja, što se je spomenulo preko nastave zanima osobito učenike i mnogo potpomaže povjesnu nauku, ali samo da ga djeca mogu motriti. Iz fizične pouke mogu nacrtati n.

pr. spravu, što su vidjela pri škol. pokusima i tada će za stalno učinak bit trajniji. Narodni tipovi naše gusle, segje, stôca lule itd., pa koji nacrt iz rezbarija, što vidimo na kudelji, vretenu, vuničarki i kutiji, što naš zagorac sam napravi, pomoći će, da uz zornost zaljubimo djecu u narodne motive, a po tom da i ispaci nove metode zadobiju narodnu karakteristiku.

Još mi stoji pred očima izložba narodnih vezova i ornamenata iz glavnih krajeva Dalmacije priregjena nazad godinu i pô dana ovdje u Zadra. Po izvještaju od kompetentne osobe mogao se je svak uvjeriti, kako na narodnim radnjama i motivima psiholog ima dosta toga što da proučava. Po kombinaciji šarâ i po oblicima uresa naš narod izražava svoja najplemenitija čustva. Vještak u tom poslu poznaje da li radnja izražava žalost i veselje, nadu ili zdvojnost. Poznaje je li radnja izvedena od djevojke ili žene i onda vjeru i u iopće svaku društvenu priliku u kojemu se je nalazio onaj, koji je radnju izveo. Ovakovo silno narodno blago, pučka škola kao uzgojiteljica ne smije zapustiti, ali da se do nečega zbilja dodje, trebalo bi skupiti dobru zbirku. Nu za tu svrhu bi valjalo uz pripomoć vlasti proputovati razne krajeve, crtajući motive za ženske radnje, a za muškarce, narodne tipove drvenih predmeta svagdanje uporabe u kući, na polju, ili pri moru.

Iz narodne torbice mogu izvesti prvi pokušaj upotrebljavanja šara, te ga onda proširiti na svježem voću, n. pr. na jabuci, trešnji, šljivi, kruški limunu, naranči, grožđu i lišću. Na povrću: crvenoj repi, kapuli, tikvi, krastavcu, rotkvici i onda na cvijeću. Od svijeh se može uzeti, kako mi pokušaji dokazaše, ovijet zumbula, šeboja, suncokreta, ljubice, jorgovana, tulipana, modre perunike, poljskog maka, ruže, karanfila, vukozlaka i lijera. I nastavniku je pružena zgoda da ih ovima uvježba u glavnim šarama, u više stepena, pa i u njihovim kombinacijama. Nadopletak ovijeh prirodna sa pripadajućem, n. pr. lišćem, granom, stablom, brdom, morem, s kojom životinjom i t. d. većini da potaknemo učenika na maštanje, koje i ako se ne može u pučkoj školi dovesti nego do najnižeg stepena, ipak malog crtača stavimo na onaj put, preko kojega su krenuli umjetnici. A nitko nas ne zna na koje zemljište može pasti ovo sjeme, kad promislimo na sposobnost našeg naroda.

Glede dijelova životinja mogu se u boljim prilikama uzeti ptičija perja raznog oblika i šara po predočenim uzorcima. O oblicima životinja, njihovih profilnih crta, glave, kljunova, trebalo bi posvetiti više vremena, nego što ga ima pučka škola, jer znamo kako i mala razlika u savijanju crte promijeni odmah obličje životinje, pa mješte jedne, postane druga. Ovaj rad nije isti kao kod lišća, voća i povrća, gdje od jedne iste vrsti ima raznih oblika.

Pošto i kod samih reformatora vladaju razna mnijenja glede nastavljanja ovog predmeta, nije čudo da kod ove pouke nema još opredjeljenog nekog

reda u poslu. Možda više nego u drugome mnijenja se razilaze u opredijeljivanju učiva za razni stepen napredka. Dakako da risati kako tko hoće i što hoće pravi metodičar ne može da trpi; s toga mu treba doći do nekog opredijeljenog puta i materijala za rad. Više nego teoretičari, učitelji, koji su pokušali novu metodu, mogu doći do jedinstva, jer na temelju izpadaka dade se ustanoviti, što se može ili ne uzeti prama prilikama raznih škola. Red je onda došao na nas, da opredijelimo metodičke jedinice gradiva za svaki pojedini godišnji tečaj, kako je to učinjeno za ostale predmete.

Mogao bih donieti dva pregleda metodičkih jedinica, što su bile pokušane i dale dobar izpadak, nu radi malog prostora, što ga ima jedan pedagoški list, cijenim da bi uputnije bilo, kad bi se iznijeli u posebnoj svesci, kako sam bio najavio u „Učitelj. Glasu“ 1905., ali sam istu morao obustaviti radi malenog broja pretplatnika.

Prvi bi pregled poredjivao učevnu gragju za škole, kojima 2. i 3. god. tečaj sačinjava II. odsjek, a 4., 5. i 6. god. III. odsjek, ili u opće za višerazredne. Drugi bi pregled poredjivao gradju ciklično za one škole, gdje su tečaji grupirani, dakle i za jedno-razredne. Iz ovih dvaju pregleda mogao bi učitelj na-

mješten pri kojojgod vrsti pučke škole kombinati lako metodičke jedinice učevne gragje za crtanje. Ovakovi bi pregledi bili od velike važnosti, za sada osobito, jer bi se njima u mnogo olakotio trud onim učiteljima, koji poučavaju više god. tečaja zajedno u istom razredu, pa bi dobro došli i samoj stvari. Izvesti poučavanje u kojem predmetu i zabaviti pet godišnjih tečaja, mislim da će nam bit kud i kamo lakše, nego što je do sada bilo s poukom crtanja. Tek će ovakovim sustavom imat smisla skupna pouka djece. I ako se riše istu stvar, za II. se odsjek učitelj obazire samo na glavne i karakteristične poteze; za IV. god. teč. zahtjeva bolju i točniju izvedbu, dok za V. i VI. god. teč., osobito u posljednjim mjesecima traži da mu djeca zornim načinom shvate i pojimlju perspektivu, osvjetljenje, sjenkanje i šaranje. Boljim će se i većim uspjehom dakako obazrijeti na te pojave gragjanske škole. Pa će one, uz gragju za obće pučke škole prihvatiti više leptira, riba i ptica zbog raznovrsnih šara. Kao kruna pak našeg nastojanja oko ovog predmeta, bit će grafično prikazivanje poučenih moralnih štiva, o kojemu radu za sada dalje neću. Samo sam uvjeren da bismo tim doveli ovaj predmet do one: „crtanje je ogćeniti jezik, koji shvaćaju svi narodi, kad samo znadu pravo gledati“.

Poznajmo svoje vaspitanike.

Piše: Gjuro Kalik.

Rekao sam, da geografske i klimatske osobine stvaraju raznolikost rasa. Osim toga stvaraju oni i raznolikost temperamenta. Da ovo potkrijepim, neće mi se laćati naučnog ispitivanja, nego mi je u pameti obnoviti ono, što sam čuo i učio, dok sam stajao za djačkim skamijama. Tu stojeći čuo sam, da se ljudi po geografskim i klimatskim utjecajima dijele na: sangvinike, kolerike, flegmatike, melankonike. To je opća podjela. Kad bi se temperamenat nas Dalmatinaca prosugjivao po našim geografskim i klimatskim utjecajima, našla bi se megju nama njih sva četiri. A našla bi se i u užem opsegu, naime, megju stanovnicima jednog mjesta, plemena, porodice, koljena.

A šta još utječe na temperamet? Kad se izbliže ispituje uvjerenje, može se konstatovati, da se uvijek ta uvjerenja zaodijevaju u neku naročitu formu, koju ja, t. j. Gustav le Bon, ne mogah bolje označiti, no davši joj naziv religijskih osjećanja. To osjećanje ima vrlo prostu karakteristiku: obožavanje nekog pretpostavljenog višeg bića, strah od magične sile, koja se zamišlja u tog višeg bića; slijepa potčinjenost njegovim naložima, nemogućnost diskutovanja njegovih dogama, želja da se one rasprostru; težnja da se smatraju neprijateljima svi oni, koji to isto ne priznaju. Kad čovjekom oblada takovo osjećanje, on je kadar

staviti „u službu neke stvari, ili nekog bića sve sile svoga duha; svu potčinjenost svoje volje; sav žar svoga fanatizma. I kada to biće, ili ta stvar postane cilj i vodilja njegovih misli i njegovih radnja“, onda on „nalazi sreću i blaženstvo u njihovu obožavanju; u pokornosti i gotovosti, da dade i život svoj za svoje idole“, a to ga dovede do intolerancije i fanatizma. Svak se upali brže, ili sporije, kad ga se u to takne. U početku mojega službovanja u mjestu gdje i sad službujem imao sam svaki čas sa strane djece čuti tužakanja radi religijskih uvrijeda. Neka bi se, n. p. ramljanska djeca, odmah užegla, pa mi razjareno sapštili uvrijedu; Uzdoljani bi čekali dok se škola svrši, pa bi, na dvoru, zametli čitav rat. Zvjerinčani bi se teško užegli, a kad bi im dogustilo, bili bi risovi. Eto dokaza, da i religija utječe na temperamenat.

„Svaki narod pamti dogagjaje za predaka svojih; on ih prenosi od usta do usta, s naraštaja na naraštaj on živi u istoriji. U prozorju dana njegovih sve burne pojave iz života i djelatnosti njegove prelaze iskićene i uveličane obavite velom fantazije na potomstvo i žive u uspomeni — prošlosti svojoj t. j. u vrlinama i manama svojih predaka. I današnji Grci žive u svojoj Ilijadi i Odiseji; današnji romanski i germanski narodi slika su svojih predaka; Srbi i Hrvati i danas su

oboružani istijem oružjem kojim i njihovi pregji: Marko i Miloš, Veljko i Birčanin, svetitelj Sava, hadži Gjera i Ruvim, Zrinović, Šubić i t. d. Ovo sam naveo zato, da dokazem, da i prošlost utječe na temperamenat. A kako to? „Ako su razni tipovi, govori Spencer, iz jednog zajedničkog stabla, da su sadanje tako vidne razlike izmeđju njih postale raznim utjecajima na bezbrojne generacije redom, od kojih je svaka prenosila na svoj porod sve veću količinu utjecaja; kad ove razlike uzmemo sad kao organske tako, da n. pr. od francuzkoga djeteta bude Francuz i onda, kad odraste međju strancima“ to ja nikako ne bih mogao drukčije reći, nego da su se i narodne psihološke osobine stvorile kao i međju pojedincima, naime, prenašanjem sa ovih na porodicu, sa ove na pleme, a preko tih na čitav narod. Tako možemo reći: koliko je ljudi, porodica, plemena, naroda, toliko je temperamenata stvorenih uslijed proživljene prošlosti, tradicije i uobrazilje. A temperamenat zavisi osim toga i do svega onoga, do česa zavisi i fizik, a naime, do zemljišta i hrane, stana i postelje, odijela i njege u bolestima, susjeda, prijatelja i neprijatelja, a da i ovo potkrijepim, bilo bi suvišno.

I tako sam kazao i dokazao, da roditelji ne prenose na svoj porod samo svoje fizičke i psihične osobine, nego, da oni prenose na nj i osobine svoje porodice, plemena i svoga naroda, što je vaspitaču sve saznati.

„Kao god što se u nekoj dinastičkoj lozi za dugo naslijegjuje ljubav za najviše tecivo ljudskoga umlja — za nauku i umjestnost, isto se tako u gdje kojim dinastijama vjekovima najsljegjuje osobita čud za osvajanjem i tlačenjem; osobita volja za okivanjem ljudske slobode i za druge nasilničke ujdurme“. Tome nam istorija naroda daje dosta dokaza. Tome nam daje dokaza i naša srpska istorija. A isto se tako u nekim porodicama, kroz nekoliko naraštaja, ustopce prenosila naslijegjem sklonost za neke grane umne radljivosti, n. pr. pjesništvo, slikarstvo, sviranje, matematiku, prirodnu nauku, filozofiju. U porodicu Bahovoj, bilo njih dvadeset i dvoje muzičkoga dara; a u dinastiji naših Petrovića ima uvijek pjesnika i slikara. U mjestu mojega službovanja ovo sam opazio: svi Vukovići i Čolovići lijepo pišu svi su Grkinići i Berići računđije; svi su Čenići filolozi; svi su Konfortiči dobri u realijama.

Ne samo da osjećaje i osjećanja naslijegjuje porod od svojih roditelja, porodice, plemena, naroda, nego ona stoje i pod utjecajem spoljašnjega svijeta. Djeca „su tužna i nevesela, ako je nebo tavno i teškim oblacima pritisnuto; ona su živahna i čila, ako je samo nebo sjajno. Kako nam je kad mislimo i osjećamo, kad nas usred zimske tayne noći zateče strašan vjetar u šumi, vjetar, koji čitave smetove snijega navijava na nas strahovito duvajući. I kako nam je u toj istoj šumi u proljeće, kad sunce sija i kad je dan vedar i svjetao! Sva različita raspoloženja naše duše

do čisto materijalnih promjena, u našem mozgu, a u njemu da molekularnog pokreta, koji je čulima podstakla svjetlost, vlaga, toplota i t. d.“.

Istinu je kazao jedan prirodnjak kad je rekao: „Mi smo igračka svakog vazdušnog pritiska“.

„I radnja volje zavisi do materijalnih procesa u centralnoj nervnoj sistemi“, a oni opet zavise od utjecaja s polja i iznutra. „Utjecaji s polja većinom su predstave, koje su dobivene ili prilagoggivanjem, ili naslijegjem i koje se na jednu, ili na drugu od ove dvije fiziološke funkcije mogu svesti. Čim stanemo strogo proučavati radnju čovjekove volje, odmah ćemo uviditi, kako se svaki slobodan posao njezin hvata korenom u predstvu, koja je ili naslijegjem, ili kojim drugim putem zadobivena“.

Prije sam kazao, da djeca naslijegjuju od svojih roditelja i nervni sistem, pa i mozak. Prema onome, što sam kazao o naslijegjivanju i prilagoggivanju temperamenta i talenta, osjećanja i volje izlazi, da i nervni sistem i mozak zavisi do utjecanja spoljašnjega svijeta. Prema njegovoj jačini on će i stojati prama njima: slab će nadvladati i poda se smotati, pa će upravljati čovjekom ono, što oni izazivlju, naime, niski osjećaji i težnje, kao i Arapa na Kosovu, koji, da im udovolji, nametnuo na Kosovo tri zuluma: prvi, da ga hrani i poji,

„Ta je drugi zulum nametnuo:

„Ko s udaje trideset dukata;

„Ko se ženi trideset i četiri.

„Koji ima te toliko dade,

„Taj se junak može oženiti,

„I djevojka mlada udomiti“

za čim Kosovljani toliko ne bi ni žalili, da nije još i

— — — veći zulum nametnuo

Na noć iste mladu i djevojku,

Pa djevojku Arapine ljubi,

A nevjestu sluge Arapove.

Obredi se sve Kosovo redom,

Davaše mu mlade i djevojke“.

Ovako se je jadala Kosovka djevojka Marku Kraljeviću, kad se je snjim sukobila na vodi Servani i tu razmišljala, šta da učini od sebe kad je na nju došao red, da Arapu bude ljuba:

„Il ću jadna u vodu skočiti,

„Ili ću se mlada objesiti

samo da ne ljubi svoj zemlji dušmana. Osim Arapa koliko i koliko je ljudi, koje su niski osjećaji i težnje navele na nečovječna djela! Naprotiv, ono što proizvode podražaji spoljašnjega svijeta, stojaće pod vlasti pojmova, etičkih ideja i sudova onome, te ima jak nervni sistem i mozak. Kad je Marko saslušao riječi, naumio je jadne Kosovljane „osvetiti, ili poginuti“; jer

„Ja sramote podnijeti ne mogu,

„Ni žalosti velike trpiti,

„Da Arapi taki zulum čine

„I da ljube mlade i djevojke“.

Osim Marka ima i danas još ljudi, koji podražaje prosuguju i odlučuju prema pravim pojmovima, etičkim idejama i sudovima, ter nikakva jačina i trajnost, kakvoća i količina podražaja nijesu kadre, da ga odvrte od onoga, što mu recimo zdrav razum diktuje, pa ma kakve mu lasti i slasti nugjali. Do utjecaja spoljašnjega svijeta zavisi, dakle, ne samo intelektualna naša strana, nego i moralna. Pače, i ovu t. j. moralnu stranu naslijeguju djeca od svojih roditelja. To je primjerom dokazao Marko Praga u svojoj drami: „Aleluja“. Aleksandar Fara fabrikant i inženjer, oženjen je Elizom. On je nju, jednom, zatekao na djelu s njezinim ljubovnikom. Ovoga je on pozvao na dvoboj i proboga, a ženi je oprostio i zadržao je kod sebe

radi djeteta, radi mira i kućnog ugleda, držeći se one: „Oprostiti i zaboraviti, to je osveta čestitog čovjeka“. On ima i žensko dijete — Evu, te hoće, da je vaspita za čestitu ženu. Živeći u toj nadi, nesrećni „Aleluja“ krije tajnu, i duhovitim dosjetkama hoće, da prikrije bol, koji mu u duši tinja. Kad je Eva odrasla i udala se iz ljubavi, ona učini istu pogrešku, kao i mati, iznevjerivši svoga muža. Tu sramotu nije mogao nesrećni i osjetljivi „Aleluja“ da preživi, te od silnoga bola iznemogao, sruši se mrtav. Koliko je i koliko je ovakovih majka i ćeri; koliko i koliko se ovakovih tragedija svaki dan odigra!

(Slijedi).

V j e s n i k.

POZIV NA OPĆU SKUPŠTINU

„Saveza dalmatinskih učitelja“, koja će se držati dne 7. rujna 1909. u 11 sati iz jutra u pučkoj muškoj školi na Lučcu u Spljetu s ovim dnevnim redom:

1. Pozdrav predsjednika;
2. Izbor središnjeg odbora;
3. Izbor predsjednika;
4. Eventualija.

U isto doba držati će se i glavna skupština „Saveza“ sa ovim dnevnim redom:

1. Izvješće o radu „središnjeg odbora“ od posljednje glavne skupštine;
2. Stanje blagajne;
3. Izbor revizora za nastajnu godinu;
4. Eventualija.

Upozorujemo naše kolege na ovaj poziv „Saveza“ na opću i glavnu skupštinu istoga. Upozorujemo i ne nadodajemo ništa drugo, jer učiteljima govoriti o tačnom i svjesnom ispunjenju dužnosti ne samo da mora bit suvišno, već je i ponizujuće.

Na 7. rujna neka se nagjemo što brojniji na okupu. Imamo o čemu da se dogovaramo!

Do vidova!

Dužnosti prama „Savezu“ kao da nikako ne idu u glavu našim novoustanovljenim „Učiteljskim Društvima“. Rek' bi, da uprava i članovi tih društava misle, da „Savez“ može obstojati bez ikakove njihove pomoći, a u pravilima društava stoji bistro i čisto navedeno, da polovica skupljene članarine pripada „Savezu“. Od toga do danas slabo je koristi bilo „Savezu“, jer što je od društava primio, to se stidimo spomenuti, a još se više stidimo kazati, koliko ima primiti od njih. Naravska stvar, da uz ovake opstojnosti stanje blagajne „Saveza“ mora da bude sve to slabije i da se na idućoj glavnoj skupštini to stanje takovim prikaže na teški ukor naših društava. Ne samo, nego potraje li ovako, mora da postrada sam

„Savez“, a onda ne ćemo imati ni Saveza dalmat. učitelja, ni Saveza dalm. učiteljskih društava. Neka već jednom prestanu povodi i razlozi ovakome skroz neugodnome opominjanju.

Vjenčanje. Dne 18. t. mj. vienčao se u Sinju vrijedni učitelj Ilija Dizdar s dražestnom gospogjicom Antonietom Pendelj. Sretnom mladom paru naša najsrdačnija čestitanja!

Učitelji za svog nadzornika. Cijelo učiteljstvo sinjskog i imotskog kotara obratilo se je molbom na svog nadzornika, gosp. Ivana Babića, kao i na pokrajinsko školsko vijeće, e da bi isti i nadalje ostao na svom dosadašnjem mjestu, koje je odredio svojevoljno ostaviti.

Nije nam potreba nabrajati koliko je gospodin Babić uradio za svoje učiteljstvo, već dosta nam je reći, da je on više uradio u šest godina za opću prosvjetu nego li svi dosadašnji nadzornici onih kotara izuzev pok. Stipčevića.

Nije njemu bilo do truda već do narodne prosvjete i svim je silama nastojao, da što više škola otvori. Na dvo i trorazredne podigao je škole u Glavicama, Krušvaru, Lovreću, Studencima. Nove je škole otvorio u Otišiću, Kijevu, Brnazama, Budimiru, Tijarici, Otoku, Gali, Udovičiću, Aržanu, Krivodolu i Vukoviću. U Vinjanima otvorio je excurendnu staciju, a u Imotskom Fröbeljanski vrt. Nove uzorne zgrade osobito u Sinju, Otoku, Imotskom njegova su zasluga.

Mislimo dakle, da će se pokrajinsko školsko vijeće za to zauzeti, jer bi taj gubitak osobito za one kotare nenaknadiv bio. — Doznajemo da je g. Babić ostao kod svoje odluke i da mi je nasljednikom predložen učitelj, koji će ga bez sumnje najljepše zamijeniti.

Jubilej Ivana viteza Trnskoga. Dne 30. travnja o. g. u 11 sati prije podne ovršila se u dvorani Jugoslavenske akademije liepa i vrio riedka slava. Po-

slijedni Ilirac Ivan vitez Trnski doživio je toga dana devetdesetgodišnjicu svoga života, a sedamdesetgodišnjicu svoga velikog književnog rada. Hrvatski narod duboko uvjeren o velikoj znamenitosti ilirskoga pokreta pristupio je sa srcem punim veselja, da posljednjemu Ilircu u tako velikom času pridonese dostojnu poštu. Sva hrvatska književna društva pohrlila su toga dana u dvore Jugoslavenske akademije, gdje su se natjecala, koja će što bolje i dostojnije prodičiti velikoga pjesnika hrvatskoga. I učiteljstvo hrvatsko imalo je dovoljnog razloga, da se pridruži toj velikoj slavi, jer je jubilarac kao sin učiteljski svakom prilikom pokazao svoju naklonost učiteljstvu, pa to dokazao i svojim djelima.

U ime Hrvat. pedagoško-književnoga zbora pozdravio je jubilarca Davorin Trstenjak ovim govorom

Visoko poštovani gospodine! U vašim književnim djelima razasuto je mnoštvo pedagoškoga bisera i posijano mnogo zlatnoga pedagoškog zrnja.

Vi ste po svojoj duši i po svojoj lijepoj knjizi hrvatski narodni pedagog. Vi ste svojim znamenitim pedagoškim mislima dali umjetnički oblik. Nijednim načinom ne može se toliko utjecati na narodnu dušu, koliko umjetničkim. A Vi ste to činili dugo i u velikoj mjeri.

Nema plemenitijega djela nego je dizanje i uzgajanje naroda, a nema u našem narodu veće potrebe, nego što je njegovo uzgajanje. Vi ste svojom velikom i patriotskom dušom dizali hrvatski narod estetično i moralno. Vi ste ga budili iz mrtvila, vi ste ga osvješčivali i uspirivali mu ljudsko dostojanstvo i narodni ponos. Uzgajali ste bez tendencije karaktere i rodoljube.

Hrvatski pedagoško-književni zbor izabrao Vas je za Vaše velike pedagoške zasluge svojim počasnim članom.

A kako Vi danas sa srećom i ponosom gledate i na plodove svoga zlatnoga pedagoškog zrnja, tako gleda na njih i na Vas Hrv. pedagoško-književni zbor. U njegovo ime kličem Vam iz dubine duše, hvala Vam i slava! Živjeli!

Predsjednik Saveza hrv. učiteljskih društava Josip Kirin pozdravio je slavnoga svečara u ime hrv. učiteljstva. Spomenuo je, kako se hrv. pučko učiteljstvo rado pridružuje ovoj riedkoj slavi, jer je svečar sin pučkoga učitelja, rodio se pod školskim krovom, veliki dio njegova patriotskoga rada, što ga je namijenio hrvatskomu narodu, putem škole ulazi u narod, jer se njegove pjesme čitaju u čitankama, a u krasnim popijevkama njegovi stihovi odjekuju školskim prostorima. Uza to je svečar pučkomu učiteljstvu namijenio „Učitelja Dobrašina“, koji je njegov ideal pravoga nastavnika u radu za dobro naroda.

Iz „H. U. D.“

Proširenje osnovne škole. Po naredbi zemaljske vlade u Sarajevu od 4. studenoga prošle godine ustanovljena je podružna osnovna škola, koja će

imati dva razreda, peti i šesti, a pohađat će je on učenici, koji su svršili osnovnu školu, pa ne žele prijeći u srednju školu. Svrha je toj školi, da proširi osnovnu nastavu prema praktičnim potrebama i lokalnim prilikama. Pored te podružne škole, koja će biti kao nekii samostalan zavod predvidja ista naredba, da se može produžna škola spojiti s osnovnom školom „gdje se to prema prilikama čini probitačnim“. Nastavno osoblje produžne narodne škole dijeli se na direktore, učitelje, učiteljice ženskoga ručnog rada, učitelje gimnastike, pa sporedna i pomoćna nastavnička lica po potrebi, Osnovna plata direktora iznosi 2000 K, učitelja (učiteljica) 1600 K, stanarina 600 K. Još imaju šest petogodišnjih doplata i to prva četiri po 200 K, a posljednja dva po 300 K. Pošto će se nastavnici tih škola, koji su danas u službi, to se predvidja, da će se takvim učiteljima računati u doplatke i mirovinu samo osam godina provedenih na osnovnoj školi. Ne znamo zašto baš osam godina!?, veli „Srpska Škola“, iz koje ovo vadimo, pa nastavlja sasvim pravo: Držimo da je tim načinom oduzeto pravo starijim učiteljima, da traže ta mjesta, jer gube godine provedene u službi, što svakako nije pravo. Po toj naredbi nastavnici produžne škole nemaju prava na drva, a pripada ih mirovina kao i učitelje osnovne škole. Učiteljice ženskoga ručnoga rada i učitelji gimnastike izjednačuju se u plati s učiteljstvom osnovnih škola.

Kućanstvo u školama. U „Ženskom svijetu“, čita se da se u Njemačkoj listom osnivaju praktične i teoretične vježbe u kućanstvu, pored osnovnih narodnih škola. U Hamburgu je praktično kućanstvo zavedeno kao obvezan predmet za odraslije učenice. Tamo je zavedeno 17 školskih kuhinja.

U Njemačkoj ima 523 općine sa 10.000 stanovnika, i od tih 154 općine već su zavele kućanstvo u svojim ženskim školama.

U Beogradskoj višoj ženskoj školi i u tri druge više djevojačke škole zavedeno je kućanstvo, ali časopis opaža, da je to više u teoriji nego li u praksi, jer nema za to podignute kuhinje, pa primjećuje, da se u tome još ne pokazuje onaj mar, koji odgovara važnosti kućanstva, koje zauzima polovinu domaćičkog posla i igra na domu u zdravstvenom i privrednom pogledu jednu od najvažnijih uloga.

Po ovome se vidi, kako načelo praktičnosti u današnjem vijeku zauzimalje prvo mjesto, uzev u obzir, da razumno vogaenje dozmazluka i zdravo i racionalno spremanje jela uvaženi su uslovi za dobro pogogijene brakove; dosljedno, za porodični mir i napredak. Žena — veli neki šaljivi auktor — lakše će pronaći put do muževljeva srca, ako se bude majstorski znala provući kroz njegov želudac.